

Kratak povijesni pregled

Ciljevi institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj od 1945. do 1990. godine

Baveći se istraživanjem utjecaja socijalne interakcije (odrasli: roditelj- odgajatelj) na razvoj autonomije djeteta predškolske dobi došli smo do spoznaje koliko je bitna vrijednosna orijentacija odraslih. Riječ je o sustavu vrijednosti na eksplicitnoj i implicitnoj razini koje zrcale viđenje djeteta, djetinjstva i očekivanja kao krajnjih ishoda odgojnog djelovanja, tj. socijalizacije. Poredbena analiza stavova i stilova socijalizacije (prošlost i sadašnjost) metodološki je put koji nudi objektivnije i cjelovitije tumačenje utjecaja socijalno-kulturnih čimbenika na razvoj ličnosti djeteta. Posebice na tumačenje vrsnoće i razvojnih učinaka intencijskih utjecaja koje društvo, odnosno država, ostvaruju putem institucionalnog djelovanja već od predškolske dobi (dječje jaslice, vrtići).

Ciljevi odgoja bitna su sastavnica vrijednosno-normativne kulture društva. Na razini države ciljevi odgoja oslikavaju ideološki paradigmu: od dogmatizma do demokracije.

Druga polovina dvadesetog stoljeća (nakon završetka drugog svjetskog rata) vrijeme je burnih društveno-političkih i ekonomskih promjena. U novonastalim socijalističkim državama koje karakteriziraju jednopartijski sustavi i marksistička ideologija odgoj ima, prije svega, instrumentalnu zadaću izvedenu iz državno-partijskih ciljeva. Ona se ostvaruje intenzivnim "podruštvljenjem", odnosno institucionalizacijom i hijerarhijskim ustrojstvom cjelokupnog sustava odgoja i obrazovanja.

S druge strane, životna, ekonomska i tehnološka realnost također utječu na socijalnu politiku u smislu različitih oblika intervencije koju ostvaruju socijalna zaštita i ekonomska učinkovitost. U području predškolskog odgoja to je značilo zbrinjavanje i zaštitu djece zaposlenih roditelja i djece iz "socijalno ugroženih" obitelji. Zbrinjavanje i zaštita djece u smislu njihove socijalne i zdravstvene sigurnosti uključuju i odgojno-obrazovne "intervencije" kojima se ostvaruje odgojni ideal (ogledalo ideološkog sustava) i priprema djeteta za učenje u školi.

Promjene u životu obitelji: zaposlenost majke, "politika" života, "nove" vrijednosne orijentacije itd. imale su za posljedicu diskontinuitet odgoja (izraženiiji u odnosu obiteljskoj instituciji nego unutar obitelji) i paralelizam obiteljskog i institucionalnog predškolskog odgoja. U tim uvjetima postaje sve upitnija ostvarljivost roditeljstva, uzajamnosti i kontinu-

iteta roditelja i djece te obitelji i institucije. Umjesto uzajamnosti pojavljuje se suparnički i potrošački odnos između obitelji i institucije. Predškolske institucije (dječje jaslice i vrtići), suglasno zvaničnoj ideologiji jednopartijskog sistema, imaju korekcijsku zadaću u odnosu na obiteljski odgoj u svrhu rješavanja "neadekvatnih odgojnih djelovanja". Roditelji kao korisnici usluga postaju predmet "pedagoške obrade" stručnjaka (od odgajatelja do različitih vrsta savjetnika u instituciji i širem okruženju).

DV ORŠULA, Šibenik

Zakonski dokumenti i programi predškolskog odgoja

U vremenu od 1945. do 1990. postoji nekoliko ključnih prelomnica (razdoblja, faza) u institucionalnom predškolskom odgoju u Hrvatskoj:

1. u vremenu od 1945. do 1956. godine
2. od 1956. godine do 1965. godine
3. od 1965. do 1980. godine i
4. od 1980. do 1990. godine.

Svaku prelomnicu odlikuju promjene u zakonu i programu predškolskog odgoja, suglasno promjenama u dokumentima organa vlasti i partije.

Prvo razdoblje (1945-1956)

Prva zakonska uredba kojom se ustanovljuje institucionalni predškolski odgoj u Hrvatskoj je *Uputstvo za organizaciju, socijalno-zdravstveni i odgojni rad obdaništa za djecu predškolske dobi* u gradovima i industrijskim mjestima (1945). Sadržaj *Uputstva*:

- I. Opća pravila
- II. Osnivanje i uzdržavanje dječjeg obdaništa
- III. Uredaj dječjeg obdaništa
- IV. Struktura obdaništa
- V. Primitak djece u obdanište
- VI. Opskrba djece u obdaništu
- VII. Temelji odgojnog rada u obdaništu
- VIII. Uprava i osoblje obdaništa
- IX. Uzdržavanje i imovina obdaništa
- X. Odbor roditelja
- XI. Nadzor nad radom obdaništa i
- XII. Završne odrede.

Obdaništa su "javne ustanove državnog staranja", tj. "socijalne ustanove narodne vlasti za dnevno zbrinjavanje, njegovanje i društveni odgoj djece u dobi od 3 - 7 godina života." Obdanište "omogućuje radnoj ženi-majci da aktivno učestvuje u privrednom, kulturnom, državnom i društveno-političkom životu naroda, a da u isto vrijeme podigne fizički zdravu i duhovno snažnu djecu, punu životne radosti i stvaralačkih težnji." Konkretniji ciljevi (zadaci) obdaništa su:

- osigurati "djeci pravilan tjelesni razvitak"
- osigurati "djeci pravilan društveni odgoj i svestran razvitak u duhu tekovina narodno-oslobodilačke borbe: ljubav prema domovini i njenim narodima, pravilan umni razvitak i umjetnički odgoj, organiziranost, kako se vlada u kolektivu, poštovanje prema roditeljima i odraslima"...
- pružati "roditeljima štičenika živ primjer za pravilan domaći odgoj, njegovanje i podizanje djece i da radi toga provodi u samim porodicama planski kulturno-prosvjetni i higijensko-zdravstveni rad, kao i svestranu borbu protiv dječjih oboljenja".

Identične ciljeve/zadaci imaju i zabavišta = dječji vrtići. Zabavišta imaju i zadacu pripreme djece za školsko obrazovanje. (*Uputstvo*, 1945).

Nabrojani ciljevi obdaništa ostvaruju se određenim metodama i sredstvima. Kao najbolje odgojno sredstvo ističe se radost: "Radost kod zanimanja, radost u igri, radost u učenju. Radost čini djecu da su dobra, poslušna i druželjubiva; ona uklanja mržnju i neprijateljstvo. Odgajatelj je primjer koji daje 'pobude' djeci i koji stoga 'mora biti u svom opoheđenju sa djecom uvijek pravedan, dosljedan, ljubezan i strog, a nikada zlovoljan i prevrtljiv. On mora biti djeci najbolji primjer, a naročito u urednosti." Odgajateljeve konkretne dužnosti u odnosu na djetetov "tjelesni i duševni razvoj" obuhvaćaju:

- vođenje djece u šetnju, na kupanje
- rad u vrtu i prostorijama obdaništa
- igranje s djecom
- čitanje i pričanje
- pomoć djeci u "vršenju raznih zadataka"
- priprema programa za svečanosti
- tjelesno vježbanje s djecom
- briga o životu djece kod kuće...

Posebne obveze odgajatelj ima u slučajevima neposlušta, nemarnosti, tj. čestih "prekršaja" i "ispada" djeteta, "kada se u njemu počne objelodanjivati lijenost, sebičnost ili surovost". Odgajatelj treba "nastojati da se podnesnim odgojnim mjerama (poukom, podsticajem, primjerom, opomenom, samokritikom itd.) takve pojave spriječe i vremenom iskorijene. Ako pri tome pouke, opomene i slično ne bi bile dovoljne primjeniti će i strože disciplinsko-odgojne mjere. Pri određivanju tih odgojno-disciplinskih mjera treba nastojati da se odredi ona mjera, koja je za dani slučaj najprikladnija i najpodjednija da obdanišnog štičenika oduči od daljnjeg vršenja takvih i sličnih istupa. Pri tome treba imati u vidu individualne osobine djeteta prema kome se disciplinsko-odgojna mjera određuje. Kazne se izriču od strane dječjeg kolektivacije obdanišne grupe. Svaka poruga i tjelesno kažnjavanje, kao i kažnjavanje uskraćivanjem obroka hrane, najstrožije su zabranjeni."

Za prvo razdoblje razvoja institucionalnog predškolskog odgoja u Hrvatskoj posebice je značajan **Pravilnik o organizaciji i radu dječjih vrtića** (1949) Ministarstva prosvjete NR Hrvatske. Dječji vrtići su "ustanove za društveni odgoj djece od 3 godine do polaska u osnovnu školu u svrhu da se što većem broju žena omoguću sudjelovanje u socijalističkoj izgradnji zemlje." (**Pravilnik**, 1949).

Izvedeni ciljevi/zadaci dječjeg vrtića su:

- briga o zdravlju djece, osigurati "pravilan fizički razvoj i čeličenje dječjeg organizma, što se ostvaruje higijenskim načinom života, zdravom ishranom, potpunim i pravilnim korištenjem zraka, vode i sunca, izvođenjem igara i fizičkih vježbi i provođenjem mjera za sprečavanje bolesti"
- razvijati "umne sposobnosti, govor, volju i karakter djeteta", ostvarivati "umjetnički odgoj", upoznavati djecu s okolinom putem neposrednog dodira sa prirodom i ljudima u raznovrsnim igrama i poslenjima (crtanjem, glazbom, pjevanjem), kao i putem izleta i šetnji"

- navikavati djecu "da se brinu o svojim sitnim ličnim potrebama", privikavati ih "na higijenu i rad", učiti "ih da pravilno upotrebljavaju stvari, da ih čuvaju i njima pažljivo rukuju"
- obučavati "djecu na red, da se lijepo ponašaju međusobno i prema odraslima", razvijati "kod njih smisao za organizaciju, poštovanje prema starijima i ljubav prema roditeljima"
- odgajati "kod djece ljubav prema domovini, našim narodima, njegovim vodama, Jugoslavenskoj armiji i svima trudbenicima koristeći bogatstvo zavičajne prirode, narodnog stvaralaštva, svijetlih događaja iz života naše zemlje kao i živih i svijetlih primjera iz NOB-e i izgradnje socijalizma, pristupačne shvaćanju predškolskog djeteta"
- pripremati djecu za "uspješno obučavanje u školi"

Općenito, "dječji vrtić treba da služi kao primjer pravilnog odgoja djece predškolskog uzrasta i da pruža pomoć roditeljima u odgoju djece u porodici." (Ibidem, 201).

Ciljevi predškolskog odgoja u nabrojanim zakonskim uredbama u vremenu od 1945 do 1956. godine govore o centraliziranom modelu institucionalnog predškolskog odgoja o kojemu odlučuje državna i partijska administracija odnosno rukovodstvo. U njemu je najbitnija monolitnost, jedinstvenost na programskoj i praktičnoj razini. Središnja vrijednost u ciljevima društvenog predškolskog odgoja jest socijalna prikladnost kojoj odgovaraju svi oblici konformističnog ponašanja. Izvanjski autoriteti (institucije i pojedinci) su mjerilo ispravnosti mišljenja i postupanja. Sintagme kao "pravilan odgoj", "pravilan društveni odgoj i svestrani razvitak", "pravilan domaći odgoj, njegovanje i podizanje djece", "pravilan fizički razvoj i sl.", koje prevladavaju u navedenim zakonskim uredbama ilustriraju iskazane tvrdnje.

DV SAVICA, Zagreb

Drugo razdoblje (1956 -1965)

Ovo je vrijeme prelaska s "državnog upravljanja" na "društveno samoupravljanje". Te promjene očitovale su se i u području odgoja i obrazovanja. **Zakon o dječjim vrtićima** (1956.) i **Opći zakon o školstvu** (1958.) dva su temeljna dokumenta ovog razdoblja.

Dječji vrtići (obdaništa, zabavišta, male škole) postaju "dio općeg sistema društvenih ustanova za odgoj i obrazovanje mlade generacije." Oni "su samostalne ustanove zasnovane na načelima društvenog upravljanja, koje služe da se djeci osigura društvena briga i staranje o njihovom odgoju prije polaska u školu". (...) U vrtićima se osigurava odgoj i društvena briga za djecu u dobi od 3 do 7 godina." (Zakon, 1956, 101). "Izvedeni posebni ciljevi odnosno zadaće vrtića su:

- da u skladu s potrebama razvoja djece predškolske dobi pomognu u stvaranju osnovnih temelja za daljnji odgoj i obrazovanje mlade generacije;
- da zadovolje potrebu djece za zabavom i igrom i osiguraju im vedro provođenje djetinjstva;
- da suraduju i pomažu roditeljima na primjenjivanju suvremenih načela i metoda u odgoju i zdravstvenoj njezi djeteta predškolske dobi;
- da preuzimanjem brige oko odgoja djeteta u vrtiću pomažu roditeljima, naročito zaposlenim roditeljima, u vođenju svakodnevnih brige oko zbrinjavanja i odgoja djece i time stvore uvjete za aktivno i nesmetano učestvovanje žene-majke u svim djelatnostima našeg društvenog i privrednog života." (Zakon o dječjim vrtićima, 1956, 101).

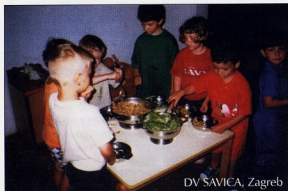
Ništo specifičnije ciljeve predškolskog odgoja nalazimo u **Prilogu Deklaraciji o sistemu obrazovanja i vaspitanja u FNRJ** (1957). Predškolske ustanove postaju značajni čimbenik društvenog odgoja, posebice kada je u pitanju priprema djeteta za školu i ostvarivanja kontinuiteta i "jedinstvenosti" odgojnog djelovanja predškolske ustanove i škole. Ciljevi predškolskog odgoja su i dalje normativno pragmatični, suglasno ideološkom okviru jednopartijskog političkog sustava. Novina je u pokušaju "stručnog" i znanstvenog objašnjenja bitnosti rane društvene intervencije, jer je to vrijeme kada se "postavljaju osnovi za sav daljnji psihofizički razvitak djeteta." (**Prilog Deklaraciji**, 1957, 19). Upućuje se na nužnost napuštanja "sovjetske škole" i nužnost psihološko-pedagoških istraživanja kao osnove za "teoriju obrade prakse" i znanstvenu djelatnost u području predškolskog odgoja. Predškolske ustanove i osmogodišnje osnovne škole čine prvi stupanj u školskom sustavu. Iako je naglašena odgojno-obrazovna tendencija, još uvijek dominira socijalna funkcija predškolskih ustanova: zbrinjavanje djece i "instruiranje" roditelja da "svoje odgojne zadatke obave s većim rezultatima" "Psihofizičke razvojne osobine djece", "uloga obitelji" i "značenje organiziranog društvenog odgoja"- sintagme su često rabljene u priručnoj literaturi u tumačenju ciljeva predškolskog odgoja, sadržaja i načina njihova ostvarivanja. Sadržaji odgojno-obrazovnog rada strukturirani u područja: tjelesni odgoj, upoznavanje prirode i društva, razvoj govor, usvajanje matematičkih predodžbi, glazbeni odgoj, crtanje i modeliranje, "formiranje osnovna moralnog lika" te "uvježbavanje u radu sa raznim materijalima" u funkciji su "sigurnog putokaza" odgajateljima.

Treće razdoblje (1965 - 1980)

Ovo razdoblje započinje "društvenom i privrednom reformom" 1965., koje je osnovna odlika orijentacija prema tržišnoj ekonomiji, ali u okvirima društvene svojine i radničkog samoupravljanja. To je vrijeme i znatnijih migracijskih kretanja (ekonomske i političke naravi) u države Zapadne Europe i dr.

U području predškolskog odgoja najznačajniji su: **Zakon o dječjim vrtićima** (1965), **Rezolucija o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi** (1970), **Program odgojno-obrazovnog rada u dječjim vrtićima** (1971) te **Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskog uzrasta** (1974).

Dječji vrtići "su ustanove u kojima se ostvaruje odgoj i obrazovanje djece predškolske dobi (od treće godine do polaska u školu) i njihova je djelatnost "od posebnog društvenog interesa". Nadalje, oni su "sastavni dio jedinstvenog odgojnog i obrazovnog sistema" i "pridonose ostvarivanju općih ciljeva odgoja i obrazovanja" (**Zakon o dječjim vrtićima**, 1965, 582).

Istodobno je izrađen prvi, pokusni **Program odgojno-obrazovnog rada u dječjem vrtiću** (1965, koji je, nakon trogodišnje pokusne primjene, usvojio Pedagoški savjet SR Hrvatske (1970.) i koji je u uporabi od 1971.godine). To je prvi program (od ciljeva, sadržaja do načina i uvjeta realizacije) u kojemu je teorijsko uporište "iskoračilo" iz dotadašnjeg okvira i koji, po nizu osobina, pripada tada u svijetu poznatim strukturiranim predškolskim programima /kurikulumima.

U međuvremenu, točnije 1970. godine, objavljena je **Rezolucija o razvoju odgoja i obrazovanja na samoupravnoj osnovi**. Predložene promjene odnose se na sve "organizirane" oblike odgoja i obrazovanja. U predškolskoj dobi odgoj i obrazovanje su bitni jer se njima "postavljaju prvi temelji socijalizacije djeteta, njegovog fizičkog, moralnog, zdravstvenog, estetskog i intelektualnog razvoja. Zbog toga treba, osim jačanja uloge porodice, znatno šire i brže razvijati mrežu predškolskih institucija (s poludnevnim, cjelodnevnim, tjednim boravkom djece; sezonske ustanove i različite objekte za igru i zabavni život) i osigurati stručan rad s djecom. Nužno je usklađivati programe predškolskog odgoja i osnovnog obrazovanja, a po potrebi i organizacijski

povezivati predškolske ustanove s osnovnim školama." (**Rezolucija**, 1970, 561). Društvena briga o djeci predškolske dobi ostvaruje se preko "samoupravnih interesnih zajednica" (tzv. SIŽ-ovi). Samoupravnim sporazumima utvrđuju se programi i planovi društvene brige o djeci, programi i planovi njenog razvoja i unapređivanja i osiguravaju sredstva za realizaciju navedenih programa. Društvenu brigu o djeci "čine organizirani oblici njege, odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta koji se ostvaruju u dječjim jaslicama, vrtićima, ustanovama za dnevni boravak predškolske djece ometene u psihofizičkom razvoju te putem organiziranih oblika odgoja, obrazovanja, rekreacije i zaštite djece izvan organizacija udruženog rada za predškolsku djecu, u mjesnim zajednicama i općini a izuzetno i u porodicama koje, u skladu s uvjetima utvrđenim posebnim zakonom i općim aktima zajednice, u ugovornom odnosu sa zajednicom društvene brige o djeci obavljaju u svom stambenom prostoru određene oblike društvene brige o djeci predškolskog uzrasta. Programima društvene brige o djeci utvrđuje se i osigurava minimum predškolskog odgoja i obrazovanja svoj djeci, pogodnosti porodici u interesu pravilnog razvoja djeteta te društveni korektivni u cijeni usluga i druge pogodnosti kojima se zadovoljavaju osnovne potrebe djeteta predškolskog uzrasta." (**Zakon**, 1974, 754).

Sukladno ranije navedenim zakonskim odrednicama i u ovom se **Programu** u određenju ciljeva/zadataka predškolskog odgoja polazi od općeg cilja odgoja (koji je jedinstven i nedjeljiv na razini države).

"Cilj je predškolskog odgoja da u granicama društvenih mogućnosti pruži najmlađoj generaciji zdravo i vedro djetinstvo i da u skladu s općim odgojnim ciljem i zakonitostima psihofizičkog razvoja djeteta pridonese njegovu pravilnom fizičkom, umnom, moralnom i estetskom odgoju."

Novine u ovom **Zakonu** su: uključivanje djece s poteškoćama u razvoju, uvođenje programa "minimuma" (svojevrсни oblik pripreme za školu), rekreacijskih i drugih programa za djecu koja nisu uključena u postojeće oblike predškolskog odgoja uključivanje i privatnih osoba u zbrinjavanje i odgoj djece.

U daljnjem tekstu **Programa** posebno su izdvojeni zadaci dječjeg vrtića. Kao odgojno-obrazovna ustanova za djecu od tri godine života do polaska u školu, dječji vrtić "ostvaruje naročito ove zadatke:

"Jedinstveni" odgojno-obrazovni ciljevi/zadaci, "jedinstveni" program te "jedinstveno" ustrojstvo/organizacija odgojno-obrazovnog rada osnovne su i "najvažnije bitne oznake" dječjih vrtića. Normativnost ciljeva pretpostavlja zadanost razine i kakvoće realizacije u konkretnim dobnim skupinama

- utječu na očuvanje zdravlja, na opći fizički razvitak djece i formira u njima osnovne higijenske navike;
- utječe na razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti i interesa djece, omogućava im stjecanje osnovnog znanja o prirodi, životu i radu ljudi, razvija radoznalost i bogati dječje iskustvo;
- utječe na formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta, formira elementarne radne navike i osnovne navike kulturnog i socijalnog ponašanja;
- razvija dječje stvaralaštvo i elementarni smisao za estetsko doživljavanje i izražavanje;
- zadovoljava potrebu djece za igrom i zajedničkim životom u krugu vršnjaka, osigurava im zdravo i vedro djetinjstvo;
- cjelokupnim svojim radom pridonosi pripremanju djeteta za školu te surađuje s osnovnom školom radi postizavanja kontinuiteta u odgoju i obrazovanju djece;
- surađuje s porodicom i pomaže joj u primjenjivanju suvremenih načela i metoda u odgoju i zdravstvenoj njezi djece predškolske dobi;
- surađuje s mjesnim zajednicama, društvenim i drugim organizacijama na svome području u organiziranju i razvijanju predškolskih ustanova i time pridonosi razvijanju i unapređivanju predškolskog odgoja uopće." (Program..., 1971,14-15).

i konkretnim područjima (znanja, sposobnosti, vještine, navike...). Proklamirani kontinuitet tiče se institucija: predškolskih ustanova i osnovne škole, a ne kontinuiteta obiteljskog, vrtičkog i školskog iskustva djeteta koje je u izravnoj vezi sa strategijama obučavanja iza kojih je vrijednosni sustav odraslih (roditelja, odgajatelja, učitelja). Ciljevi/zadaci za konkretne odgojne skupine i konkretna

odgojno-obrazovna područja dani su obliku zahtjeva- što treba "osigurati", na što djecu treba "navikavati", što treba "formirati", "ispravljati", "utvrđivati", "razvijati", na što treba "utjecati", što djeca "moraju" itd. Nije teško iščitati da se iza tako postavljenih ciljeva nalazi vrijednosna orijentacija u kojoj je stožerna vrijednost konvencionalnost u smislu poštivanja društvenih normi, institucionalnog autoriteta, tradicije, tj. ovisnost o vanjskom autoritetu. Zadani državni i partijski standardi ishodešte su općih i posebnih ciljeva koji su restriktivni - obuzdavanje nepoćudnog i neželjenog u ponašanju djece i "formiranje" konformirajućeg djeteta. Ostaje pitanje o odnosu obiteljskih i institucionalnih vrijednosnih orijentacija na razini očekivanih i željenih ciljeva u podizanju djece. S jedne strane su tradicionalne vrijednosti oobitelji (označene konzervativnim zbog okrenutosti prema prošlosti i nepodložnosti promjenama) i proklamirane vrijednosti "socijalističkog društva" u partijskim dokumentima. Oprečnosti između obiteljskih i institucionalnih vrijednosti nisu novina socijalističkih država, one se očituju i državama Zapada. Najočitiya oprečnost je između vrijednosti "socijalno blagostanje" i vrijednosti sloboda i osobna inicijativa. Što se događa ako aktualna politika osporava obitelji težnju da svoje vrijednosti (vjerovanja, tradicija, životna pravila, znanja i sl.) "prenesu" na svoju djecu? "Dolazi do niza negativnih reakcija, koje, sa svoje strane, postaju novi povodi za korektivne intervencije: razbijanje porodične ćelije, nezainteresovanost za djecu, zatvaranje porodice u sebe, društvena izolovanost, pasivnost, rezigniranost, zavisnost, pomanjkanje inicijative itd." (Grupa autora,1989,117). Znanja o stvarnim učincima politike prema obitelji i zakonodavnih normi obiteljskog života, o obiteljskoj stvarnosti kao i mogućnostima i oblicima podrške obiteljima u optimalizaciji funkcioniranja omogućuju da se razumiju proturječnosti i pronalaze mogućnosti za njihovo ublažavanje.

RAZDOBLJE

	Opći ciljevi predškolskog odgoja Zbrinjavanje Čuvanje zdravlja
1945.-1956	Pravilan tjelesni i duhovni razvoj Pomoć zaposlenim majkama u sudjelovanju u profesionalnom i javnom životu te pomoć u pravilnom podizanju djece
1956.-1965.	Stvaranje "temelja za daljnji odgoj i obrazovanje "mlade generacije": tjelesni razvoj, "formiranje osnovnih elemenata moralnog lika djeteta", "potpomaganje razvoja umnih snaga djeteta", razvijanje elementarnog estetskog doživljavanja i stvaranja"; Vedro i zdravo djetinjstvo Pomoć zaposlenim roditeljima u zbrinjavanju i odgoju djece te u sudjelovanju u "privrednom i društvenom životu"
1965.-1980.	Zdravo i vedro djetinjstvo Pravilan tjelesni razvitak djeteta Pravilan razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti djece (moralni i estetski odgoj/razvoj) Zadovoljavanje "potrebe djece za igrom i zajedničkim životom u krugu vršnjaka" Pripremanje djeteta za školu Suradnja i pomoć roditeljima u "primjenjivanju suvremenih načela i metoda u odgoju i zdravstvenoj njezi djece"
1980.-1990.	Optimalni tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj Uspješan odgoj i obrazovanje Zadovoljavanje potrebe za igrom Radosno djetinjstvo Zdravlje i tjelesni "dobar i skladan" razvoj

Četvrto razdoblje (1980-1990)

To je posljednje desetljeće "socijalističkog društvenog samoupravljanja" koje karakteriziraju ekonomske i političke poteškoće i problemi na saveznoj i republikim razinama. Državna i republičke vlade novim zakonskim uredbama nastavljaju započetu reformu cijelog sustava odgoja i obrazovanja u duhu "socijalističkog samoupravljanja" i "udruženog rada". Novi **Zakon o odgoju i osnovnom obrazovanju** (1980) i **Zakon o izmjenama i dopunama o odgoju i osnovnom obrazovanju** (1982) u SR Hrvatskoj polaze od odredbe da su odgoj i osnovno obrazovanje sastavnica "jedinstvenog odgojno-obrazovnog sistema" od "posebnog društvenog interesa". Čine ga: predškolski odgoj i obavezno osnovno obrazovanje te drugi oblici "odgoja i obrazovanja djece i omladine, opismenjavanje i osnovno obrazovanje odraslih".

"Cilj odgoja i osnovnog obrazovanja jest formiranje svestrano razvijene socijalističke, slobodne, revolucionarne, stvaralačke, radne, kritičke, humane i samoupravljačke ličnosti sposobne i odgovorne za izgradnju i obranu našeg socijalističkog samoupravnog društva."

Kao i dotadašnjim zakonskim uredbama, "društveno organizirani" predškolski odgoj obuhvaća odgoj djece od navršene prve godine života (iznimno i ranije) do polaska u školu "po određenom programu". Ostvaruje se u "organizacijama udruženog rada za njegu, odgoj i zaštitu djece predškolskog uzrasta (dječje jaslice i vrtići), u drugoj obitelji - dadijle, u materskim i dječjem domu, u objektima za odgoj i rekreaciju djece te u drugim organiziranim stalnim ili povremenim oblicima sa sadržajem iz područja kulture, znanosti, fizičke kulture, društvenog života djece predškolskog uzrasta i slično." (**Zakon...** 1987,44).

Svi oblici predškolskog odgoja ostvaruju se "na osnovi jedinstvenih društveno-pedagoških i idejnih načela i programa odgojno-obrazovnog rada putem igre, organiziranim planskim i usklađenim djelovanjem svih društvenih činilaca i porodica, izborom sadržaja, oblika i metoda u radu, u skladu s dobnim i individualnim osobinama djece, aktivnim učešćem djece u odgojnom procesu te prisnim kontaktima odraslih s djecom." (**Zakon...**, 1987,45).

Promjene u predškolskom odgoju sukladne su intencijama tadašnje "reformne" sustava odgoja i obrazovanja o "jedinstvu" i "vertikalnoj povezanosti" ciljeva (zadataka) i sadržaja odgoja i obrazovanja "od prve godine života do zajedničkih osnova usmjerenog obrazovanja, odnosno do šesnaeste godine života učenika." (**Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta**, 1983,1).

U uvodnom dijelu **Programa**, tvrdi se kako je u njega "ugrađen zahtjev da se najmlađoj generaciji osiguraju svi uvjeti za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i uspješan daljnji odgoj i obrazovanje. Polazeći od tog zahtjeva, **Osnove programa rada s djecom predškolskog uzrasta** sadrže niz novih i suvremenih pristupa u definiranju ciljeva, zadataka i programskih sadržaja. Program je okrenut djetetu, usklađen s njegovim mogućnostima i potrebama, a definiran je cjeloviti tretman djeteta - i odgojna i zdravstvena i socijalna komponenta. Realizacija **Osnova programa rada s djecom predškolskog uzrasta** pretpostavlja također novu,

suvremenu i fleksibilniju organizaciju rada primjerenu djetetu, koja podrazumijeva i veću povezanost s društvenom sredinom i otvorenost prema problemima i pitanjima društvene brige o svojoj djeci predškolskog uzrasta na području gdje predškolska organizacija djeluje." (**Osnove programa...**, 1983,1).

Osnovna programa predviđeni su ciljevi i sadržaj rada (uz dodatna metodička objašnjenja) za sljedeće, zakonom utvrđene programe:

- primarni program rada u predškolskim organizacijama i "dnevnj o društvenoj brizi o djeci u drugoj porodici";
- minimalni program rada s djecom u trećoj godini;
- minimalni program rada s djecom u godini prije polaska u školu;
- kraći programi rada za djecu koja nisu uključena u primarni program;
- odgojno-zdravstveno-rekreativni programi za djecu predškolske dobi.

Sadržajne sastavnice **Osnova programa** čine tri odgojno-obrazovna područja: **Dijete i njegova okolina, Govor, izražavanje i stvaranje te Zdravstvena i tjelesna kultura**. Za svako od navedenih područja predviđeni su "programski zahtjevi" i sadržaji. Sadržaji su strukturirani u tematske cjeline i teme "koje tako omogućuju fleksibilno i jedinstveno ostvarivanje zadataka i sadržaja svih područja odgojno-obrazovnog rada. Na taj se način područja međusobno isprepliću i obogaćuju." (**Osnove programa...**, 1983,2). Ustvari, riječ je o pokušaju napuštanja "predmetne podjele" i "predmetne izoliranosti" preuzete iz školskih programa i građenju integriranog programa kojim se "osigurava cjelovitost dječjeg doživljavanja i spoznavanja svijeta, što je bitna i osnovna karakteristika odnosa djeteta prema njegovoj okolini." (Ibidem, 2).

"Društveno organizirani (institucionalni) predškolski odgoj na specifičan način pridonosi ostvarivanju općeg i jedinstvenog cilja odgoja u našem samoupravnom socijalističkom društvu, tj. formiranju slobodne i svestrane razvijene socijalističke ličnosti i osiguravanju, u skladu s pedagoškim i znanstvenim dostignućima, najmlađoj generaciji uvjete za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj i za uspješni odgoj i obrazovanje." (**Osnove programa...**, 1983,3) U nastavku teksta slijedi tvrdnja kako "osobine zrele ličnosti imaju svoje ishodište u urođenim potencijalima pojedinca i na specifičan se način iskazuju svakom stupnju razvoja. Potičući i

DV
NJIVICE,
Krk

njegujući u svakom periodu razvoja one oblike ponašanja i izražavanja koji su mu svojstveni, obogaćuju se razvojne mogućnosti pojedinca i stvaraju uvjete za dalji razvoj i odgoj.

Zbog toga je osnovni zadatak predškolskog odgoja da njeguje i potiče spontane izraze svih psihofizičkih potencijala djeteta. No da bi se ti potencijali razvili u trajne osobine zrele stvaralačke ličnosti u skladu s našim ciljem odgoja, predškolski odgoj ostvaruje ove specifične zadatke:

zadovoljavanje osnovne potrebe djeteta za igrom, stvaranje uvjeta za skladan cjelokupan rast i razvoj djeteta i za radosno djetinjstvo, njegovanje privrženosti prema roditeljima, djeci i odraslima, svom kraju i svojoj domovini kao zajednici ravnopravnih naroda i narodnosti i njegovanje revolucionarnih tradicija NOB-a, za čiju se obranu djeca odgajaju još od predškolskog uzrasta, omogućavanje djetetu da se igra i surađuje s drugom djecom i odraslima, da razvija osjećaj zajedništva djece naroda i narodnosti, da doživljava vrijednost svog i tuđeg rada i da surađuje, te da se tako uključuje u život svoje društvene sredine, stvaranje uvjeta da se dijete osjeća zadovoljno i slobodno, da doživljava i izražava pozitivne osjećaje prema ljudima i svijetu koji ga okružuje te da postupno upozna i uvažava osnovne norme ponašanja društvene sredine, poticanje radoznalosti djeteta i razvijanje sposobnosti za aktivno i stvaralačko upoznavanje, razumijevanje i snalaženje u prirodnoj i društvenoj okolini, razvijanje govora i drugih izražajnih sposobnosti kao osnove za sporazumijevanje s okolinom i za daljnji intelektualni i cjelokupni razvoj ličnosti, bogaćenje doživljajnog svijeta djeteta, omogućavanje da se susreće s lijepim u svojoj okolini, da čuva i oplemenjuje svoju okolinu te poticanje raznovrsnog dječjeg stvaralaštva, razvijanje zdravog, tjelesno dobro i skladno razvijenog djeteta, usvajanje zdravog načina življenja i navika nužnih za očuvanje vlastitog i tuđeg zdravlja i života." (*Osnove programa...*, 1983,3)

"Jedinstvo odgojnih utjecaja" ostvaruje se suradnjom s roditeljima i "društvenom sredinom".

Slijedeća razina, odnosno modifikacija navedenih ciljeva i zadaća prisutna je u sadržajnom dijelu *Osnova programa*. Riječ je o svojevrsnim zahtjevima tipa: "osigurati", "utjecati", "poticati", "organizirati", "motivirati", "postavljati", "navikavati", "zainteresirati", "upoznati", "stvarati", "njegovati", "provoditi" i sl.

Usporedi li se koncepcija *Osnova programa* s koncepcijama predškolskih programa u tadašnjoj Zapadnoj Europi i USA, uočavaju se razlike u shvaćanju programa: je li to deklarativni popis zahtjeva "nalogodavca" (države, partije,...) koji automatizmom djelovanja "proizvode" željene, zadane "odgojne učinke" ili je to koherentni, cjeloviti i konzistentni opis teorijskih premisa, "instrukcijskih" i administrativnih procedura bitne za postizanje edukacijskih namjera? Prema teoriji kurikuluma, teorijska osnova programa (kao modela), koju čine filozofska i psihološka shvaćanja te vrijednosna očito-

vanja o svrhama edukacije izvorište su ciljeva, sadržaja, metoda i ustrojstva procesne i odnosne dimenzije edukacije te načina vrednovanja programa (Babić, 1994).

Što su ciljevi programa?

U ideološki željene promjene (projekcija socijalnih zahtjeva) i sredstvo za postizanje "odgojnog" ideala vladajuće ideologije. U kurikulumskoj paradigmi ciljevi su očekivane promjene (na aktualnoj i potencijalnoj razini) u ponašanju, razvoju djeteta. Oni služe za provjeru konzistentnosti i kontinuiteta programa i uporište su odgajatelju u stvaranju svog programa. Izvori za selekciju ciljeva mogu biti: različiti aspekti razvoja djeteta, programski sadržaji, kulturne vrijednosti i društvene potrebe. Ciljevi su svojevrsni izbor vrijednosti koji mogu biti različite razine konkretizacije. Njihova jasnost uvjetuje učinkovitost odgajateljevih odluka u osobnom planiranju i ponašanju.

U istraživanju implicitne pedagogije odgajatelja 1989 godine, u vremenu kad su odgajatelji radili prema *Osnovama programa...* (1993), doznali smo da postoji samo prividno suglasje između programskih ciljeva i ciljeva odgajatelja. Ono je prisutno samo na općoj razini (kada je u pitanju osnovni cilj predškolskog odgoja). Međutim, na konkretnoj razini (kada je u pitanju što odgajatelji žele postići u odgoju djece svoje odgojne skupine) odgajatelji navode jasne konkretne ostvarljive ciljeve kojih je osnovna značajka odgojiti dijete sukladno svojim vjerovanjima što ono treba sada i kasnije. Konkretno, najfrekventniji ciljevi u odgajateljevim implicitnim teorijama odgoja jesu kulturno-higijenske i radne navike te socijalizacija. Odgajatelji su svoj izbor argumentirali izjavama da se bez pobrojanih navika ne može ništa značajnije postići u djetetovom razvoju. Pri tom su imali u vidu usvajanje osnovnih navika osobne higijene, samoposluživanja, navikapravila socijalnog ponašanja i navika (potrebe) svakodnevnice brige o stvarima (spremanje, čuvanje i sl.). Istodobno, odgajatelji visoko vrednuju samostalnost, sigurnost, stabilnost, otvorenost, radoznalost i komunikativnost (Babić, 1992).

Vidljivo je da su deklarativni ciljevi predškolskog odgoja, najčešće nedostato eksplicitni, konkretizirani i "neprevodivi" ostaju izvan odgajateljevih namjera, odluka i postupanja. Odgajatelji slijede svoju vrijednosnu orijentaciju u profesionalnom i osobnom životu.

Pitanje je o mogućnostima i učincima utjecaja na njihov vrijednosni sustav tijekom sustavne edukacije. Nadalje, pitanje je odnosa između vrijednosti u obiteljskom kontekstu i institucionalnom kontekstu. Upravo promjene u zemljama socijalističkog poretka potvrđuju da su deklarativne vrijednosti zvanične ideologije bile kratkoročnog efekta, jer su one bile u oprečnom odnosu sa stvarnošću te su tako ostale samo kao intencije. Humanizam na deklarativnoj razini u opreci je s "formirajućim" i "korigirajućim" strategijama na svim razinama institucionalnog odgoja i obrazovanja i vrijednostima kojima se prevladava osobnost djeteta, čovjeka. Humanizam pretpostavlja mogućnost razvijati se u smislu biti kao nitko drugi i biti kao drugi.